

Україна | Спільна ініціатива з моніторингу ринку (CIMP)

Липень - вересень 2024 року

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року призвело до масового переміщення населення та гуманітарної кризи по всій території України. Ураховуючи важливу роль багатоцільової грошової допомоги, ініціатива з моніторингу ринку є надзвичайно важливою для забезпечення ефективної та стабільної гуманітарної допомоги, а також запобігання її негативному впливу на місцеві ринки.

Зважаючи на повномасштабну війну, яка триває в Україні, дані про стан ринку є обмеженими та неповними, зокрема на територіях, які постраждали внаслідок бойових дій. Завдання Спільної ініціативи з моніторингу ринку (CIMP) полягає в заповненні такого браку інформації шляхом надання необхідних

та актуальних даних про цінові тенденції та показники функціонування ринку.

Дослідження торговельних майданчиків по всій території України проводиться кожного місяця. У кожному місці збору даних польові команди фіксують ціни та інші ринкові показники шляхом опитування ключових інформантів (КИ) із числа підприємств роздрібної торгівлі та покупців, що відображають щомісячні зміни на місцевих ринках.

Метою CIMP є: щомісячне відстеження цін та наявності основних товарів на ринках України; оцінка впливу поточної гуманітарної кризи на системи ринків України; допомога гуманітарним організаціям у кращому розумінні ситуації на ринку в Україні по всіх секторах.

ГЕОГРАФІЧНЕ ОХОПЛЕННЯ У ВЕРЕСНІ

КЛЮЧОВІ ТЕЗИ

- Робота ринків залишалася стабільною протягом третього кварталу, незважаючи на зростаючі труднощі для підприємств роздрібної торгівлі, зокрема зі зберіганням товарів під час відключень електроенергії, зростанням цін та загостренням кадрових проблем. Доступ до магазинів, товарів і фінансових послуг здебільшого залишався сталим по всій країні; **однак поблизу лінії фронту виникли значні труднощі через проблеми з безпекою, пошкодження магазинів, дефіцит товарів першої необхідності та обмежений доступ до готівки через відсутність провайдерів фінансових послуг. Обстеження CIMP визначило Донецьку область як таку, що зазнала особливого впливу цих викликів.**
- У третьому кварталі інфляція продовжувала прискорюватися, причому річний показник у вересні досяг найвищого рівня цього року (8,6%). За даними CIMP, високі ціни були основною фінансовою перешкодою для понад 60% опитаних покупців, при цьому **питання цінової доступності залишається критичним по всій країні, особливо для людей похилого віку.**
- Медіанна вартість повного кошика CIMP зросла на 7% протягом кварталу, а найбільше - на Сході (+10%). У поєднанні з найвищою часткою покупців (84%-89%), які повідомили, що не можуть дозволити собі необхідні товари через зростання цін, це може свідчити, що **населення на Сході більш вразливе в питаннях задоволення основних потреб.**
- Водночас очікуване погіршення енергетичної ситуації з наближенням холодів підкреслює необхідність постійної уваги до спроможності місцевих ринків задовольняти основні потреби споживачів.

КЛЮЧОВІ ІНДИКАТОРИ

Медіанна вартість кошика CIMP

Липень	Серпень	Вересень
1095 грн ▲ +1,8%*	1133 грн ▲ +3,4%*	1152 грн ▲ +1,7%*
26,70 дол. США	27,42 дол. США	27,83 дол. США
24,52 євро	24,93 євро	25,13 євро

* Зміна до попереднього місяця.

Курси валют**

	Липень	Серпень	Вересень
Дол.США/грн офіційний	41,04	41,33	41,27
зміна до попереднього місяця	▲ +0,9%	▲ +0,7%	▼ -0,1%
Дол.США/грн паралельний ринок	41,03	41,30	41,40
зміна до попереднього місяця	▲ +0,6%	▲ +0,7%	▲ +0,2%
Євро/грн паралельний ринок	44,68	45,43	45,85
зміна до попереднього місяця	▲ +1,5%	▲ +1,7%	▲ +0,9%

** Медіанний курс валют на 15 число місяця. Дані доступні за посиланням <http://minfin.com.ua>.

	Липень	Серпень	Вересень
Партнери-учасники	13	12	13
Досліджені області	21	20	19
Досліджені громади	112	100	106
Інтерв'ю з ключовими інформантами (КИ)	996	864	933
Опитані ритейлери	599	506	556
Опитані покупці	397	358	377
Досліджено товарів	20	20	20

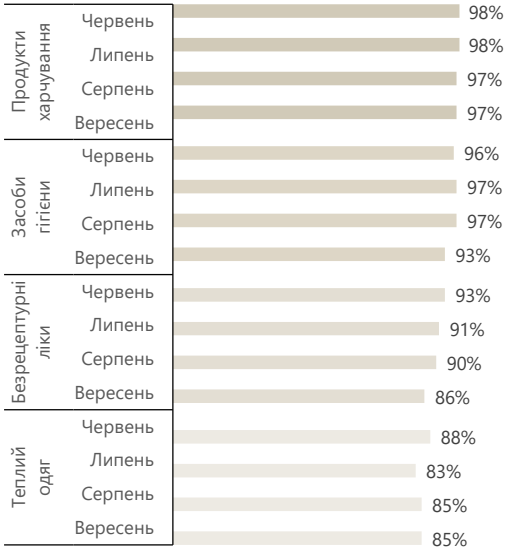
НАЯВНІСТЬ ТОВАРІВ

Продукти харчування та засоби гігієни

У третьому кварталі продукти харчування та засоби гігієни залишалися в широкому доступі по всій країні. Про повну наявність продуктів харчування повідомили від 98% до 97% покупців, опитаних CIMP, а від 97% до 93% відзначили повну наявність засобів гігієни.

Однак на територіях поблизу лінії фронту або кордону з Російською Федерацією (РФ), таких як східний та південний регіони*, було виявлено дещо іншу ситуацію. На цих територіях більша частка опитаних покупців повідомляла про труднощі з доступом до продуктів харчування та засобів гігієни через їхню відсутність, дефіцит або необхідність замовлення (Рисунок 2).

Рисунок 1: % покупців, які повідомили про повну наявність товарів, загалом по країні

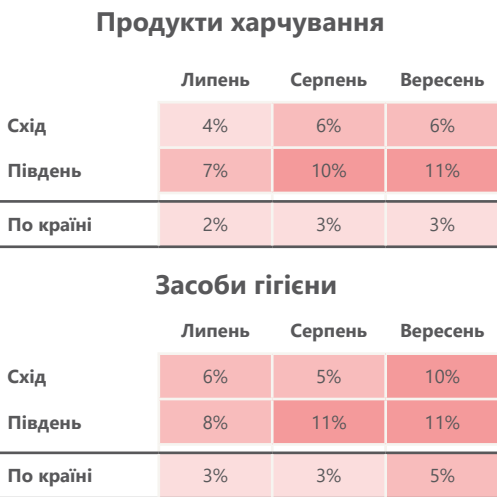
У період із липня по вересень Донецька, Миколаївська та Херсонська області очолювали список областей, де найчастіше повідомлялося про відсутність або дефіцит продуктів харчування та засобів гігієни.

За досліджуваний період **найбільші труднощі з доступом до продуктів харчування та засобів гігієни було зафіксовано в Мар'їнській громаді Донецької області та Березнегуватській громаді Миколаївської області**. Обидві громади знаходяться в безпосередній близькості до лінії фронту.

Ліки та теплий одяг

Хоча частка покупців, які повідомили про повну доступність безрецептурних ліків на національному рівні, у третьому кварталі коливалася від 91% до 86%**, а для теплового одягу - від 83% до 85% (Рисунок 1), **проблеми з наявністю як**

Рисунок 2: % покупців, які повідомили про проблеми з наявністю*** продуктів та засобів гігієни на Півдні та Сході

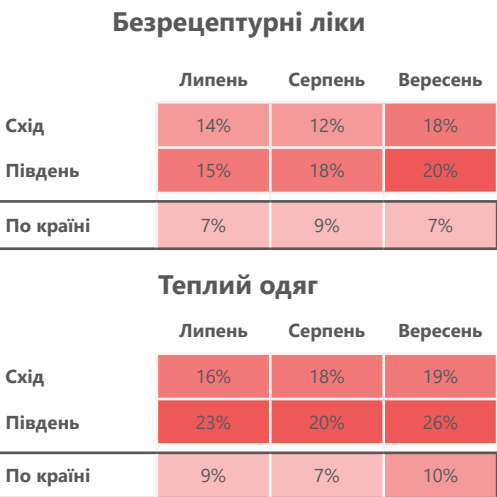
тих, як і інших товарів продовжували спостерігатися в східних та південних регіонах (Рисунок 3).

Як і в другому кварталі, у період із липня по вересень найчастіше про відсутність або дефіцит ліків та теплового одягу повідомляли покупці в Запорізькій, Донецькій, Миколаївській та Херсонській областях.

Найбільші труднощі з доступом до теплового одягу виявлено в Степненській громаді Запорізької області, де всі опитані покупці вказали на його недоступність впродовж усього досліджуваного періоду.

Доступ до ліків був проблемою в Мар'їнській громаді Донецької області, Степненській громаді Запорізької області та Березнегуватській громаді Миколаївської області, де про їхню відсутність опитані покупці повідомляли переважно в серпні та вересні.

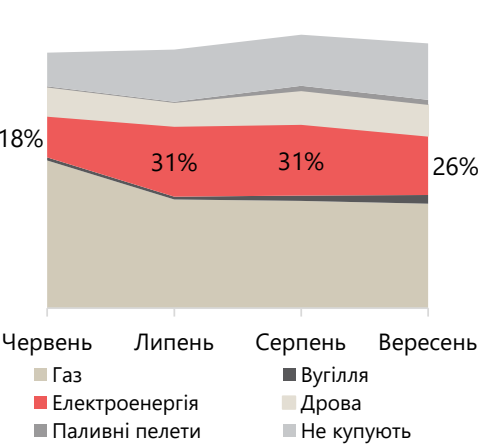
Рисунок 3: % покупців, які повідомили про проблеми з наявністю*** ліків та теплового одягу на Півдні та Сході

ДОСТУПНІСТЬ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Масштабне скорочення генерації електроенергії внаслідок пошкоджень, а також планові зупинки атомних електростанцій (АЕС) на технічне обслуговування, призвели до **постійного дефіциту електроенергії та тривалих відключень під час піку влітку**¹. У вересні ситуація в енергетиці стабілізувалася, але через постійні обстріли й надалі спостерігалися перебої в електропостачанні^{2,3}. Уряд намагався вирішити проблему прогнозованого дефіциту електроенергії взимку^{4,5,6}. Однак, за оцінками Міжнародного валютного фонду (МВФ), взимку очікується значний дефіцит електроенергії (3-4 ГВт), причому існує ризик погіршення ситуації через ракетні обстріли та сезонні фактори⁷.

Рисунок 4: покупців, які повідомили, що регулярно купують електроенергію для опалення, порівняно з іншими видами палива, загалом по країні

* Тут і далі Схід включає Харківську, Луганську та Донецьку області, Південь включає Херсонську, Запорізьку, Миколаївську та Одеську області.
** Незначне зниження можна пояснити збільшенням кількості відповідей «Не знаю / Немає потреби» .
*** Цей варіант включає відповіді «немає в наявності», «обмежена наявність» та «наявність на замовлення».

Рисунок 5: % покупців, які повідомили про наявність палива для опалення, загалом по країні

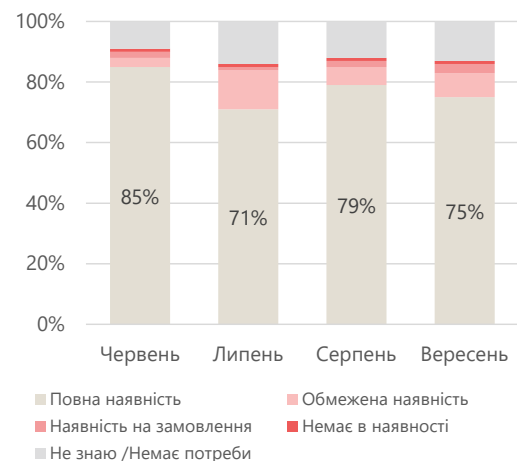
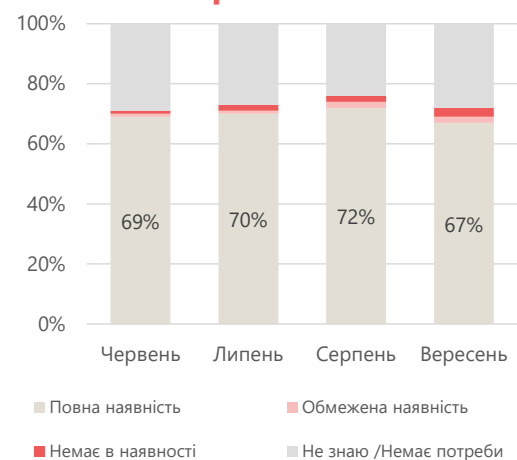

Рисунок 6: % покупців, які повідомили про наявність автомобільного пального, загалом по країні

Результати опитування покупців СІМР свідчать, що від 26% до 31% ключових інформантів серед покупців регулярно купували електроенергію для побутового або професійного використання протягом місяців, коли проводилося дослідження. Це може вказувати на те, що значна частина домогосподарств може зіткнутися з труднощами в опаленні своїх будинків та/або приготуванні теплої їжі взимку.

Частка покупців, які відзначили повну наявність палива для опалення (природний газ, вугілля, дрова, електроенергія, паливні пелети), на національному рівні зменшилася з 85% у червні до 71% у липні, що зумовлено збільшенням частки відповідей «обмежена наявність» із 3% до 13%. Ця зміна, ймовірно, відображає вплив широкомасштабних відключень електроенергії по всій країні.

Незважаючи на певне поліпшення та стабілізацію ситуації з електропостачанням у вересні, 12% опитаних покупців усе ще повідомляли про проблеми з наявністю* палива для опалення, а найчастіше - у Києві, на Півдні, Сході та Півночі.

Найбільш тривожну ситуацію було виявлено в Мар'їнській та Покровській громадах Донецької області.

Опитування покупців не виявило проблем з наявністю пального для автомобілів на національному рівні, яке також може використовуватися для вироблення електроенергії генераторами під час відключень електроенергії. Однак ситуація відрізнялася на регіональному рівні: частка покупців, які повідомили проблеми з доступністю* зросла на Півдні (з 11% у липні до 14% у вересні) та на Сході (з 3% до 8% за той самий період).

Найскладнішою ситуація виявилася в Донецькій та Миколаївській областях, де у вересні про недоступність автомобільного пального повідомили 24% та 18% опитаних покупців відповідно. Проблеми також існували в Запорізькій та Херсонській областях, де у вересні 10% респондентів повідомили про недоступність пального.

* Цей варіант включає відповіді «немає в наявності», «обмежена наявність» та «наявність на замовлення».

ЦІНИ

Інфляція

Тенденція до прискорення зростання цін зберігалася впродовж усього третього кварталу.

За даними Державної служби статистики України (Держстат)⁸, річна інфляція**, після уповільнення з 26,6% наприкінці 2022 року до 3,2% у березні та квітні 2024 року (найнижчий показник із початку війни), знову зросла до 8,6% у вересні 2024 року⁹. Це зростання було зумовлене здорожчанням продовольчої сировини через вплив спекотного літа на врожай, а також підвищенням витрат бізнесу на енергоресурси й оплату праці та ефектами перенесення наслідків попереднього послаблення обмінного курсу гривні^{10,11}.

Найбільше (на 18,7%) зросли ціни на комунальні послуги, здебільшого через підвищення тарифів на електроенергію для населення на 63,6% у червні. Зростання цін також прискорилося в таких секторах, як освіта, охорона здоров'я, ресторани та готелі, тоді як вартість одягу і взуття, а також відпочинку та розваг знижувалася повільнішими темпами.

Рисунок 7: Зміни споживчих цін на групи товарів та послуг, з вересня 2023 року по вересень 2024 року, %

Джерело: Держстат

Рисунок 8: Річні темпи інфляції, %

Джерело: Держстат

** Річна інфляція - це зміна рівня цін між поточним місяцем та аналогічним місяцем попереднього року, місячна інфляція - це зміна рівня цін між поточним місяцем та попереднім місяцем.

КОШИК CIMP

Кошик CIMP – це підгрупа споживчого набору репрезентативних товарів (та послуг) із 335 позицій, який формується Держстатом і куди входять основні продукти харчування і засоби гігієни, які регулярно купує середньостатистичне домогосподарство. Вміст кошика CIMP було визначено під час консультацій із Робочою групою з надання грошової допомоги в Україні (РГГД).

Продукти харчування

Хліб	500 г
Гречка	1 кг
Капуста	1 кг
Морква	1 кг
Курятина (стегна)	1 кг
Каші першого прикорму для немовлят	200 г
Вода питна	1 пляшка (1,5 л)
Яйця (курячі)	10 шт
Молоко (2,5%)	900 мл
Олія (соняшникова)	900 мл
Цибуля	1 кг
Картопля	1 кг
Рис (круглий)	1 кг
Борошно пшеничне (біле)	1 кг

Непродовольчі товари

Мило туалетне	1 брусок (75 г)
Підгузки (дитячі розмір 3)	1 упаковка (40-60 шт)
Гігієнічні прокладки	1 упаковка (10 шт)
Мило господарське	1 брусок (200 г)
Зубна паста	1 тюбик (75 мл)
Пральний порошок (автомат)	1 пачка (500 г)

У вересні 2024 року:

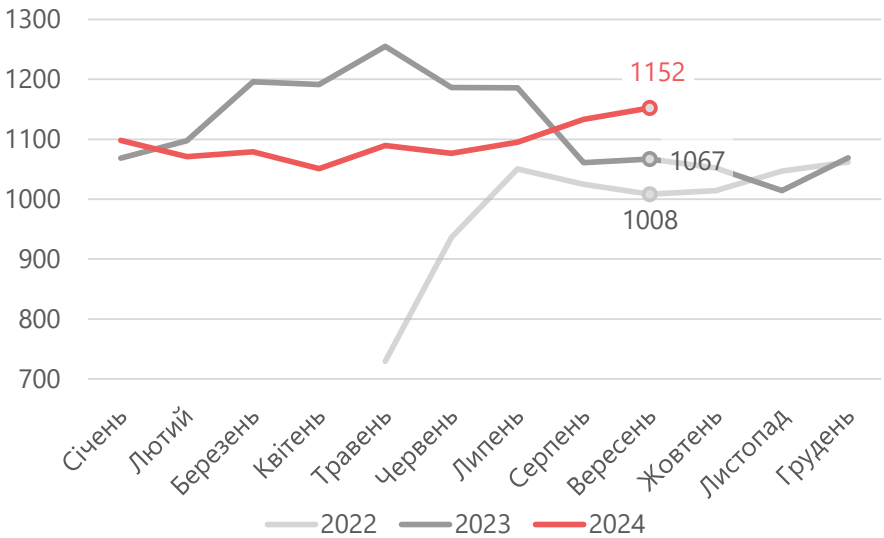
1196 грн

Кошик CIMP у сільській місцевості

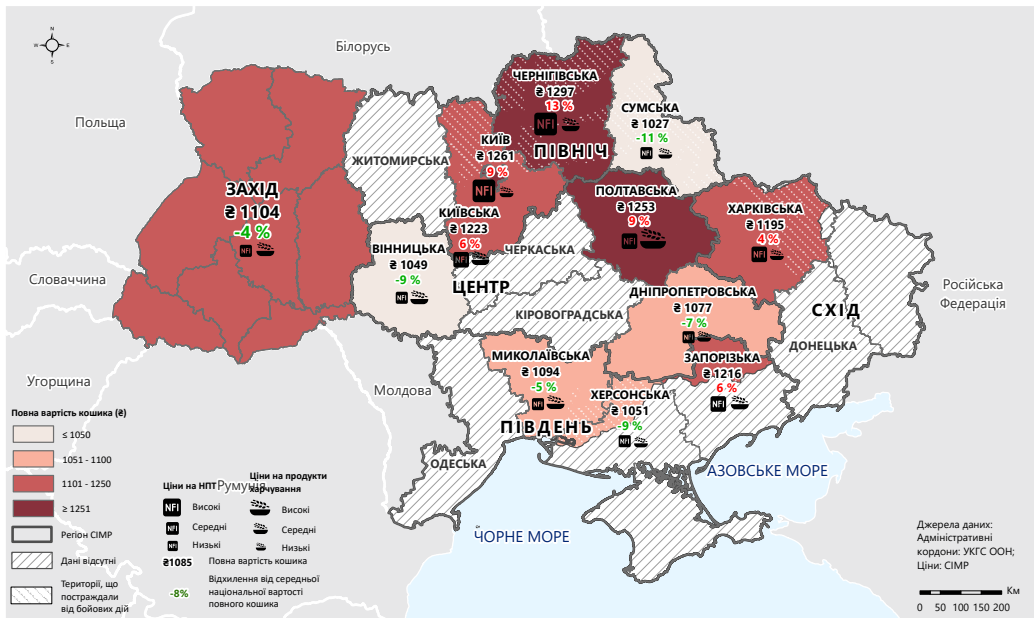
1113 грн

Кошик CIMP у міській місцевості

Рисунок 9: : Щомісячна динаміка вартості кошика CIMP, загалом по країні, грн

Карта 2: Медіанні значення вартості продуктового та непродовольчого кошиків у вересні 2024 року, за областями, грн

Основні тенденції кошика CIMP

- У третьому кварталі загалом спостерігалася стійка тенденція до щомісячного зростання цін. Більше того, медіанна вартість повного кошика CIMP, розрахована на національному рівні, у серпні та вересні перевищила показники минулого року на 7% та 8% відповідно (Рисунок 9).
- Така цінова тенденція була нетиповою для літніх місяців, оскільки в попередні роки звичною була ситуація зниження цін у липні-серпні.
- Зростання можна пояснити кількома факторами: збільшення цінового тиску на виробників через суттєве підвищення вартості електроенергії та потребу в альтернативних джерелах енергії; дефіцитом надлишків сільськогосподарської продукції на ринку, частково через погані погодні умови; значним дефіцитом робочої сили; а також постійними загрозами та невизначеністю щодо подальшого перебігу бойових дій.
- На кінець кварталу загальна медіанна вартість повного кошика CIMP становила 1152 грн по країні. У сільській місцевості вона була на 7% вищою, ніж у містах (1196 грн проти 1113 грн), що пояснюється вищою вартістю як продовольчих, так і непродовольчих товарів. Ця різниця спостерігалася в усіх регіонах, окрім Сходу, а найбільший розрив між вартістю споживчого кошика в сільській та міській місцевості був зафіксований на Півдні та Заході, де він сягнув 11%.
- У регіональному розрізі найбільше зростання медіанної вартості повного кошика відбулося на Сході, де вона зросла на 10% за квартал і сягнула 1195 грн у вересні. Найвище значення серед усіх регіонів за три місяці було зафіксовано в Києві, де ціни коливалися від 1262 грн у липні до 1261 грн у вересні (див. Таблицю 2 на наступній сторінці).

Таблиця 1: Медіанна вартість кошика CIMP, за регіонами, грн

Регіон	Кошик CIMP у липні, грн	Зміна з червня	Кошик CIMP у серпні, грн	Зміна з липня	Кошик CIMP у вересні, грн	Зміна із серпня	Зміна з червня
Схід	1076	▼1%	1121	▲4%	1195	▲7%	▲10%
Північ	1179	▼4%	1157	▼2%	1193	▲3%	▼3%
Київ	1262	▲9%	1225	▼3%	1261	▲3%	▲9%
Центр	1015	▼6%	1082	▲7%	1114	▲3%	▲3%
Захід	1132	▲4%	1130	0%	1104	▼2%	▲1%
Південь	1018	▼2%	1081	▲6%	1099	▲2%	▲5%
Загалом	1095	▲2%	1133	▲3%	1152	▲2%	▲7%

Карта 3: Медіанна вартість продуктивних кошиків у вересні 2024 року, за областями, грн

Таблиця 2: Медіана ціни на продовольчі товари, загалом по країні, грн

Найменування	Одиниця	Медіанна ціна у липні, грн	Зміна з червня	Медіанна ціна у серпні, грн	Зміна з липня	Медіанна ціна у вересні, грн	Зміна з серпня
Хліб	500 г	19	▲5%	21	▲8%	22	▲5%
Крупа гречана	1 кг	29	▲1%	28	▼2%	29	▲1%
Капуста	1 кг	14	▲22%	33	▲131%	29	▼13%
Морква	1 кг	21	▼20%	15	▼26%	17	▲7%
Курятина (стегна, свіжі)	1 кг	103	▼5%	105	▲1%	109	▲4%
Каші для першого прикорму	200 г	101	▲6%	100	▼1%	102	▲2%
Яйця (курячі)	10 шт	29	▼15%	33	▲11%	37	▲13%
Молоко (2,5%, свіже)	900 мл	35	▲3%	37	▲5%	37	0%
Олія (соняшникова, рафінована)	900 мл	50	▲2%	51	▲1%	53	▲4%
Цибуля	1 кг	14	▼40%	17	▲19%	17	▲1%
Картопля	1 кг	17	▼40%	20	▲13%	20	▲1%
Рис (круглий)	1 кг	51	▲5%	51	0%	53	▲3%
Вода	1.5 л	16	▲4%	16	▼4%	16	▲1%
Борошно пшеничне (біле)	1 кг	18	▲8%	18	▼2%	20	▲12%
Загалом		520	▼4%	545	▲5%	559	3%

Таблиця 3: Медіана ціни на непродовольчі товари (засоби гігієни), загалом по країні, грн

Найменування	Одиниця	Медіанна ціна у липні, грн	Зміна з червня	Медіанна ціна у серпні, грн	Зміна з липня	Медіанна ціна у вересні, грн	Зміна з серпня
Мило туалетне	1 брусок (75 г)	14	▲4%	12	▼12%	13	▲4%
Підгузки (дитячі, 5-9 кг)	1 упаковка (40-60 шт)	412	▲10%	423	▲3%	426	▲1%
Гігієнічні прокладки	1 упаковка (10 шт)	44	▲9%	42	▼4%	42	0%
Мило господарське	1 брусок (200 г)	20	▲1%	20	▲2%	21	▲4%
Зубна паста	1 тюбик (75 мл)	41	▲4%	42	▲3%	42	0%
Пральний порошок	1 пачка (500 г)	45	▼7%	48	▲7%	48	0%
Загалом		575	▲8%	588	▲2%	593	▲1%

Ціни в кошику СІМР

У вересні медіанна вартість продуктового кошика СІМР загалом по країні досягла найвищого рівня з початку року. Зростання цін, ймовірно, було спричинене обмеженою пропозицією окремих продуктів харчування та зростанням витрат на сировину, енергоносії та робочу силу.

У третьому кварталі середня вартість продуктового кошика СІМР, розрахована на національному рівні на основі цін, повідомлених опитаними підприємствами роздрібною торгівлю, зросла на 3% з червня по вересень. **Найсуттєвіше зростання було зафіксоване на Півдні (+9%) та Сході (+8%). У поєднанні з проблемами цінової доступності, які були помітно вищими в цих регіонах*, таке зростання може свідчити про підвищення вразливості домогосподарств на територіях поблизу лінії фронту.**

У продуктовому кошику СІМР за квартал найбільше зросли ціни на капусту (+145%), хліб та пшеничне борошно (по +19%),

молоко, соняшникову олію та рис (кожен +8%).

Більше того, у вересні 2024 року вартість продуктового кошика СІМР була на 8% вищою, ніж у вересні 2023 року, причому найпомітніше в річному вимірі зросли ціни на овочі, зокрема на капусту (+189%), картоплю (+89%), моркву (+43%) та цибулю (+36%). Ціни знизилися тільки на гречку (-32%) та яйця (-16%).

Посушливі погодні умови вплинули на врожайність, час дозрівання та якість деяких видів овочів, що обмежило пропозицію на ринку¹². Здорожчання сировини та збільшення виробничих витрат призвели до росту цін на борошно та крупи¹². Зростання цін на молоко пришвидшилося через обмежену пропозицію, високий попит з боку молокопереробних підприємств та збільшення обсягів експорту. Ціни на хліб суттєво зросли через збільшення виробничих витрат¹².

Вартість кошика непродовольчих (гігієнічних) товарів (НПТ) також дещо зростала щомісяця протягом третього

кварталу, збільшившись на 11% з червня по вересень, головним чином через зростання цін на підгузки на 14%.

Найбільше підвищення вартості кошика НПТ, а також найвищу його вартість було зафіксовано в Києві (+31%, 727 грн) та на Сході (+11%, 658 грн).

Загалом, зростання вартості повного кошика СІМР у третьому кварталі було обумовлено підвищенням цін як на продовольчі, так і на непродовольчі товари. Очікується, що тенденція до зростання цін збережеться в найближчі місяці¹³.

Ринкові ціни

Зростання цін на пальне дещо сповільнилося в третьому кварталі завдяки достатнім запасам пального та нижчим, ніж очікувалося, світовим цінам на нафту.

Перший етап підвищення акцизів на пальне у вересні* насамперед вплинув на ціни на скраплений газ, тоді як нижчі ціни на нафту на світових ринках та високі запаси стримували ціни на бензин і дизель від зростання¹⁴.

За даними Держстату¹⁵, у вересні середні споживчі ціни на бензин А-92, бензин А-95 та дизельне паливо були приблизно на 1% вищими, ніж у червні. Натомість ціни на газ скраплений для автомобілів зросли на 16% за той самий період і були на 24% вищими, ніж рік тому.

Ціни на дрова продовжували зростати: у вересні медіанна ціна становила 2080 грн за м³, що на 17% вище, ніж у червні, та на 53% вище, ніж рік тому. У вересні найвищі ціни на дрова (3300 грн) було зафіксовано на Сході.

При цьому ціна на природний газ, який використовується для опалення та приготування їжі, залишалася стабільною на рівні близько 8 грн за м³ загалом по країні з початку повномасштабної вторгнення в лютому 2022 року. Ціни на електроенергію, після суттєвого зростання в червні (на 63,3%), також залишалися стабільними протягом третього кварталу.

* З 1 вересня 2024 року акцизи на бензин зросли з 213,5 євро до 242,6 євро. Ставки на дизельне паливо зросли з 139,5 євро до 177,6 євро. Ставки на автомобільний газ зросли з 52 євро до 148 євро. Це перший етап запланованого урядом підвищення ставок акцизів на пальне до мінімального рівня, встановленого Європейським Союзом¹⁶.

Рисунок 10: Щомісячна динаміка вартості продуктового кошика СІМР, загалом по країні, грн

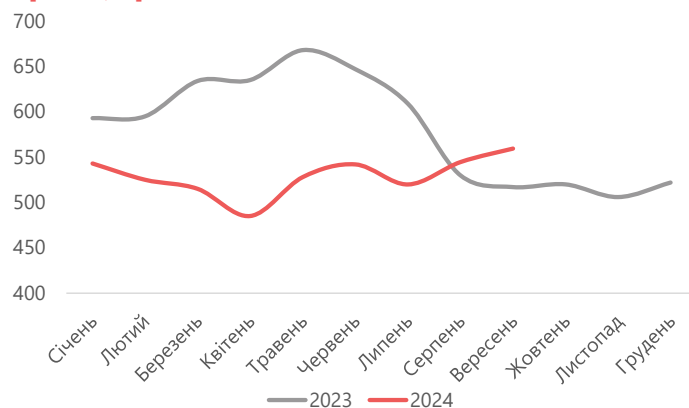
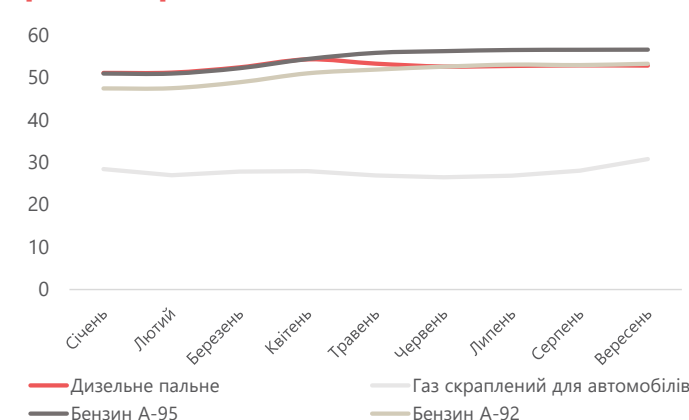
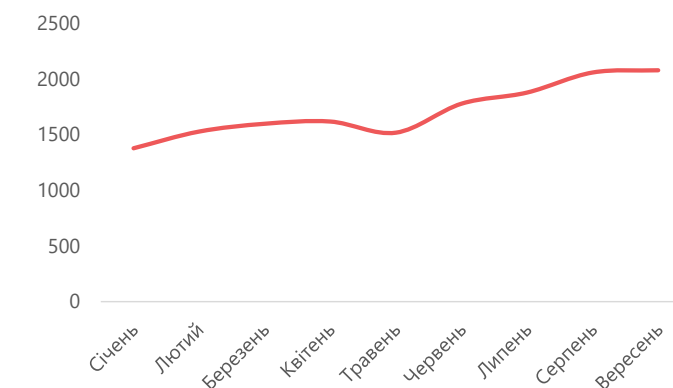

Рисунок 11: Середні споживчі ціни на автомобільне пальне, загалом по країні, грн за літр

Джерело: Держстат

Рисунок 12: Медіана ціни на дрова, загалом по країні, грн за м³

ЦІНОВА ДОСТУПНІСТЬ

Результати CIMP продовжують вказувати на постійні фінансові перешкоди, що впливають на доступ покупців до товарів у магазинах та на ринках по всій країні.

Частка опитаних покупців, які повідомили про ці проблеми, коливалася від 71% у липні до 77% у вересні, **а найвищий показник було зафіксовано серед людей похилого віку (60 років і старші) – 89%-90%. Це може свідчити про те, що люди похилого віку є особливо вразливими та мають найбільші ризики не задовольнити свої основні потреби.**

Зростання цін було головним чинником фінансових труднощів із доступом до товарів, на який вказала переважна більшість респондентів – від 62% у липні до 64% у вересні, з найбільшими відсотками на Сході (від 84 до 89%). За даними вторинних джерел, щоб впоратися з підвищенням цін на продукти харчування, люди частіше купували дешевші товари, готували вдома та споживали менше їжі¹⁷.

Варто зазначити, що вагома частка покупців (14% у цілому в країні у вересні) повідомила, що не може дозволити собі придбати товари, доступні в магазинах, навіть якщо ціни на них не зросли. Найбільш гострою ця проблема виявилася в прифронтових областях, таких як Донецька (про це повідомили 60% опитаних у вересні покупців у цій області) та Херсонська (38%).

Постійне зростання цін на пальне ще більше обмежило можливості покупців здійснювати покупки, а частка респондентів, які це відзначали, дещо збільшилася із 16% у червні до 20% у вересні.

Іншим чинником, який обмежував доступ до покупок, була висока вартість проїзду в громадському транспорті. На цю проблему впродовж усього кварталу вказували 7% опитаних покупців.

Загалом, питання цінової доступності залишається критичним по всій країні та є значною перешкодою в доступі до товарів у магазинах та на ринках.

ДОСТУП ДО МАГАЗИНІВ

Станом на вересень доступ до магазинів загалом покращився, хоча серйозні труднощі зберігалися поблизу лінії фронту, переважно через ризики безпеки та пошкодження інфраструктури.

Результати дослідження CIMP показують, що відсоток покупців-ключових інформантів, які зазначали, що повномасштабна війна вплинула на їхню можливість фізично відвідувати магазини або ринки, суттєво зріс із 24% у червні до 38% у липні, переважно через відключення електроенергії, після чого поступово знизився до 29% у вересні. Наприкінці кварталу труднощі з доступом до магазинів найчастіше повідомляли на Сході, Півдні, Півночі та в Києві. У той же час у Центрі та на Заході опитані покупці рідше вказували на фізичні перешкоди.

Здебільшого доступ обмежували проблеми, пов'язані з безпекою, перебої в роботі магазинів, перешкоди на дорогах та тимчасові обмеження,

такі як на повітряні тривоги та відключення електроенергії.

На Сході та Півдні покупці стикалися з низкою безпекових проблем. Зокрема, протягом третього кварталу про обмеження на пересування, пов'язані з воєнним станом, активні бойові дії або обстріли в регіоні, а також про занепокоєння щодо безпеки на шляху до місцевих магазинів або ринків найчастіше повідомляли в Донецькій, Херсонській та Харківській областях.

Крім того, покупці в Донецькій області найчастіше повідомляли про пошкодження будівель або інфраструктури магазинів чи ринків, а також про пошкодження або блокування доріг на шляху до них. Брак транспортного сполучення також обмежував доступ покупців до магазинів у Донецькій області.

Тимчасові перебої в роботі магазинів через повітряні тривоги у зв'язку з ймовірністю удару та відключення електроенергії вплинули на доступ до магазинів по всій країні, хоча ці проблеми найчастіше відзначали в Чернігівській, Донецькій та Миколаївській областях.

Рисунок 13: Основні фінансові перешкоди* в доступі до товарів у магазинах або на ринках, про які повідомляли покупці, загалом по країні

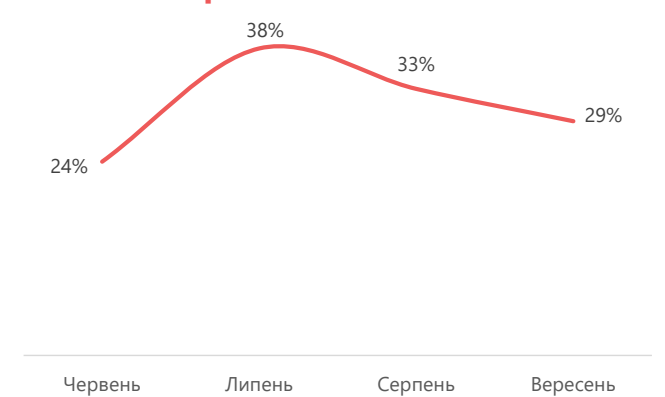

* Респонденти могли обрати кілька варіантів.
** Попри те, що ціни не зросли.

Таблиця 4: % покупців, які повідомили про вплив фінансових факторів* на їхній доступ до товарів у вересні, за віковими групами, за статтю, загалом по країні

Фінансова перешкода, про яку повідомлялося	18-59 років	60 років і старші	Жінки	Чоловіки
Ціни на товари зросли	63%	76%	66%	69%
Неможливість дозволити собі наявні в магазинах товари**	12%	23%	17%	8%
Вартість палива для автомобіля занадто висока	26%	6%	14%	35%
Вартість проїзду в громадському транспорті занадто висока	8%	10%	10%	6%
Потрібні товари відсутні	4%	3%	7%	2%
Немає достатньої готівки	3%	1%	2%	3%

Рисунок 14: % покупців, які повідомили про вплив повномасштабної війни на можливість доступу до магазинів, загалом по країні

ДОСТУПНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

У липні спостерігалось покращення доступності банків та банкоматів, і ця тенденція посилилася в серпні. Однак у вересні доступність фінансових послуг дещо знизилася порівняно з попереднім місяцем (Рисунок 15).

Банки

Частка покупців, які повідомляли про повну доступність банківських відділень, що надають повний спектр послуг в їхніх громадах, після різкого зниження до 47% у червні через вплив відключень електроенергії, поступово зросла до 57% у липні та до 63% у серпні по всій країні, досягнувши свого піку в третьому кварталі.

Таке покращення відбулося через зменшення частки покупців, які повідомляли про тимчасову недоступність відділень банків під час повітряних тривог (з 43% у червні до 35%-36% протягом кварталу), а також постійне зменшення частки тих, хто повідомляв про труднощі з доступом до банків через перебої з електропостачанням (з 10% у червні до 2%

у вересні).

Про найбільші труднощі з доступом до повного спектру банківських послуг стабільно повідомлялося на Півдні та Сході, де покупці частіше вказували на відсутність працюючих банківських відділень або їх наявність лише в сусідніх населених пунктах. Ці проблеми були особливо виражені в Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях.

Банкомати

Частка покупців, які повідомили про повну доступність банкоматів, що надають весь спектр послуг, збільшилась із 68% у червні до 75% у липні, а в серпні досягла 85% по всій країні.

Відключення електроенергії були головним чинником обмеженого доступу до банкоматів у червні та липні (про це повідомив кожен четвертий покупець, опитаний у ці місяці). Після стабілізації ситуації в серпні (5%), частка покупців, які повідомили про тимчасові проблеми з доступом через відключення електроенергії, знову зросла до 18% у вересні, з найвищими показниками в Сумській (48%), Дніпропетровській (32%)

та Миколаївській (32%) областях.

Як і в попередні місяці, респонденти на Півдні та Сході мали найбільші труднощі в доступі до банкоматів, насамперед через недоступність банкоматів в їхніх населених пунктах, особливо в Донецькій, Запорізькій, Херсонській та Миколаївській областях.

Крім того, недостатня кількість банкоматів і надалі обмежувала доступ до фінансових послуг впродовж усього кварталу, особливо в Київській, Харківській та Донецькій областях.

Укрпошта*

Частка покупців, які повідомили про повний доступ до відділень Укрпошти, коливалася незначно з липня по вересень у межах від 63% до 59%.

Тимчасові перебої з доступом були зумовлені переважно повітряними тривогами, про що повідомляв зростаючий відсоток ключових інформантів серед покупців - з 27% у червні до 40% у вересні.

Водночас, опитування СІМР вказало на помітну частку респондентів, які повідомили про відсутність працюючих

відділень «Укрпошти» та пересувних поштових відділень, з найвищими показниками в Донецькій області, де 24% опитаних покупців повідомили про цю проблему у вересні.

Доступність фінансових послуг за типом місцевості та віком

За результатами опитування покупців, доступність таких фінансових послуг, як банки та банкомати, була нижчою у сільській місцевості порівняно з міською. Крім того, покупці віком 60 років і старші рідше повідомляли про повну доступність фінансових послуг у своїх громадах, що підкреслює вразливість людей похилого віку в питаннях доступу до готівки.

Способи оплати

Загалом по країні основними способами оплати, які приймали підприємства роздрібної торгівлі в період із липня по вересень були:

- готівка (100%)
- кредитні картки (від 95% до 97%)
- дебетові картки (77%-80%)
- мобільні додатки (60%-61%)
- ваучери від ООН або НУО (6%-8%).

Рисунок 15: % опитаних покупців, які повідомили про повну доступність фінансових послуг, загалом по країні

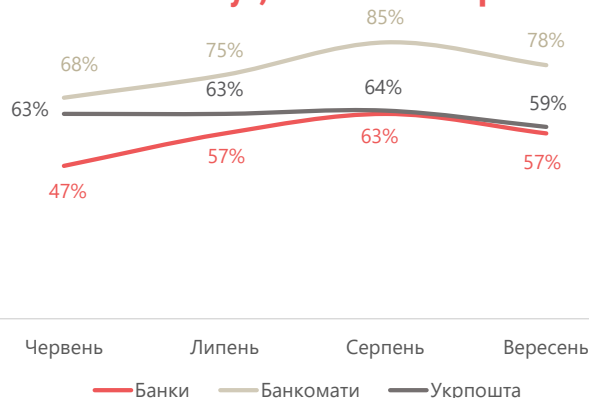

Рисунок 16: опитаних покупців, які повідомили про повну доступність фінансових послуг у вересні, за типом місцевості

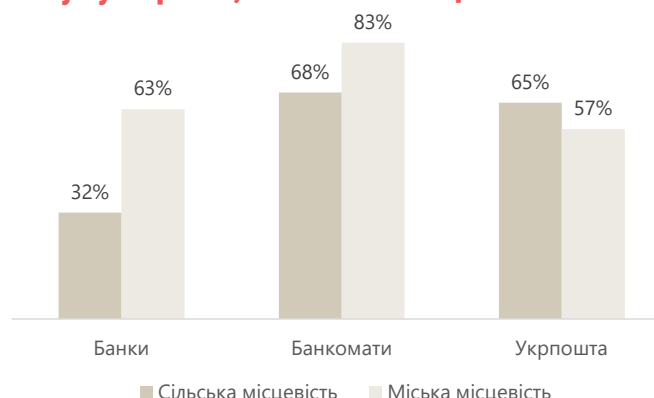
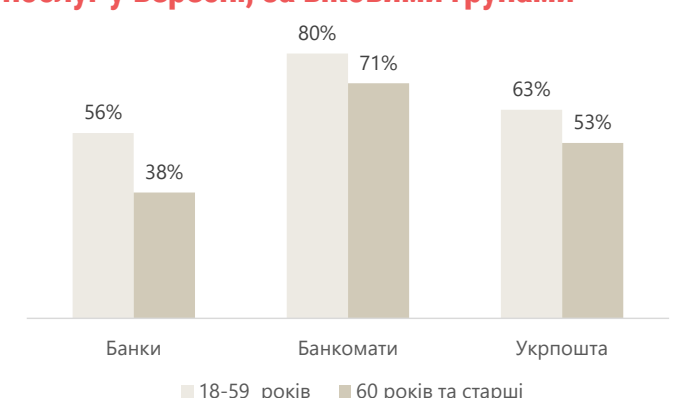

Рисунок 17: % опитаних покупців, які повідомили про повну доступність фінансових послуг у вересні, за віковими групами

ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ

Поточні труднощі

Масштабні відключення електроенергії, що розпочалися в другому кварталі, продовжили негативно впливати на діяльність підприємств роздрібної торгівлі в третьому кварталі, а зростання цін від постачальників та збільшення дефіциту персоналу ще більше ускладнили ситуацію.

Протягом досліджуваного періоду близько половини опитаних підприємств повідомляли про постійні труднощі з організацією роботи магазинів та забезпеченням їх асортиментом товарів. Схожа ситуація спостерігалася в грудні 2022 року, коли також відбувалися масові відключення електроенергії. **Про постійні труднощі, пов'язані з війною, найчастіше повідомляли підприємства на Сході, Півдні, Півночі та в Києві.** Однак було зафіксовано певні регіональні відмінності: у Києві частіше відзначали труднощі зі зберіганням товарів під час відключень електропостачання та повним укомплектуванням магазинів персоналом, тоді як на Сході найчастіше вказували на

Топ-3 труднощів із організацією роботи магазинів та забезпеченням їх асортиментом товарів, з якими зіткнулися опитані підприємства роздрібної торгівлі через повномасштабну війну, у третьому кварталі, загалом по країні

- 1 Зберігання товарів за відсутності електропостачання
- 2 Зростання цін у постачальників
- 3 Укомплектування персоналом

Топ-3 виклики, з якими підприємства роздрібної торгівлі очікують зіткнутися в найближчі місяці через повномасштабну війну, повідомлені в третьому кварталі, загалом по країні

- 1 Зростання цін
- 2 Зниження купівельної спроможності споживачів
- 3 Зниження мобільності покупців / Брак нових працівників для повного укомплектування персоналу

небезпечні умови в регіоні через наближеність до лінії фронту.

Проблеми, пов'язані зі зберіганням товарів без електроенергії, були найчастіше згадуваними труднощами на національному рівні (зменшення із 44% у липні до 30% у вересні). За даними вторинних джерел, для подолання цих викликів підприємства встановлювали генератори, використовували альтернативні джерела енергії та адаптували ланцюги постачання^{18,19}. Однак таке пристосування супроводжувалося збільшенням фінансових витрат, що призвело до зростання цін на товари в магазинах^{20,21,22}.

Підвищення цін постачальників посідає друге місце серед найпоширеніших проблем, з найвищими показниками у вересні на Півночі в Чернігівській (50%) та Київській (44%) областях.

Помітно зросли кадрові проблеми: частка опитаних підприємств роздрібної торгівлі, які повідомили про труднощі з повним укомплектуванням персоналом, зросла із 6% у березні та квітні до 16% у вересні. Міграція та мобілізація²³ були ключовими факторами цього дефіциту, а призупинення процедури електронного бронювання для критично важливих працівників ще більше загострило кадрові проблеми²⁴.

Рисунок 18: % опитаних підприємств роздрібної торгівлі, які повідомили про труднощі з організацією роботи магазинів та забезпеченням їх асортиментом товарів, загалом по країні

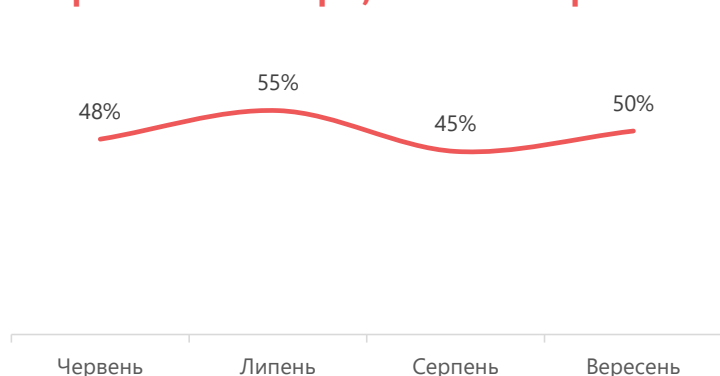
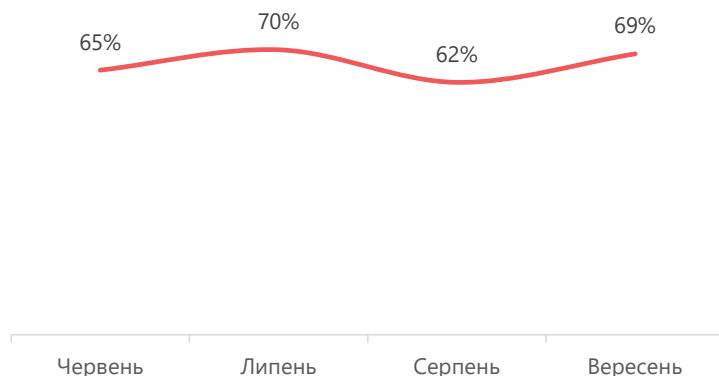

Рисунок 19: % опитаних підприємств роздрібної торгівлі, які очікують на нові труднощі через повномасштабну війну, загалом по країні

Окрім вищезазначених труднощів, **для підприємств поблизу лінії фронту та кордону з РФ фізично небезпечні умови в регіоні були ще одним негативним фактором.** У вересні Харківська та Херсонська області* очолили список областей, де, за повідомленнями, безпекові ризики були гострою проблемою. **Підприємства на Сході та Півдні також частіше повідомляли про пошкодження магазинів внаслідок війни.**

Крім того, як і в другому кварталі, у деяких громадах Харківської області (зокрема, Богодухівській, Близнюківській, Лозівській, Первомайській та Дергачівській) існувала проблема затримок із поповненням запасів. Час для поповнення запасів таких товарів кошика СІМР як соняшникова олія, пшеничне борошно, рис, гречка та каші першого прикорму для немовлят, а також деяких засобів гігієни, як туалетне мило, господарське мило, пральний порошок, зубна паста та гігієнічні прокладки, складав два тижні.

Труднощі на найближчі місяці

Частка опитаних підприємств роздрібної торгівлі, які очікують на нові труднощі в найближчому майбутньому через повномасштабну війну, помітно зросла в червні до 65% і залишалася високою протягом усього третього кварталу, коливаючись між 70% у липні та 69% у вересні. Як і поточні труднощі, ці виклики були найбільш передбачуваними на Сході, Півдні, Півночі та в Києві.

Як і в попередні місяці, найбільш очікуваними труднощами були зростання цін та зниження купівельної спроможності. Крім того, підприємства на Сході, Півдні, Півночі та в Києві частіше прогнозували зниження мобільності покупців.

За даними Національного банку України, обстріли об'єктів критичної інфраструктури, зростання курсових очікувань, підвищення акцизів на пальне, дефіцит робочої сили та прискорення інфляції, ймовірно, і надалі стримуватимуть економічну активність²⁵.

* Варто зазначити, що з безпекових міркувань в рамках СІМР опитування підприємств роздрібної торгівлі в Донецькій області не проводилось, що може впливати на отримані результати.

МАКРОЕКОНОМІКА

Попри значні пошкодження енергетичної інфраструктури економіка продемонструвала стійкість, що свідчить про адаптацію домогосподарств та бізнесу²⁶.

Ріст валового внутрішнього продукту (ВВП) України, який сповільнився до 1,1% у червні та 2,7% у липні (рік до року)^{27,28}, переважно через руйнування енергетичної інфраструктури та тривалі відключення електроенергії, відновився до рівня 3,5% у серпні та 3,8% у вересні^{29,30}. Пожвавлення економічної активності в низці галузей на тлі переважно стабільної ситуації в енергетиці, стабільного функціонування морського коридору та швидших, ніж торік, жнив пізніх культур сприяли росту ВВП^{31,32}.

Однак дефіцит робочої сили негативно вплинув на очікування бізнесу та загальну економічну ситуацію.

Брак робочої сили зумовив високі темпи

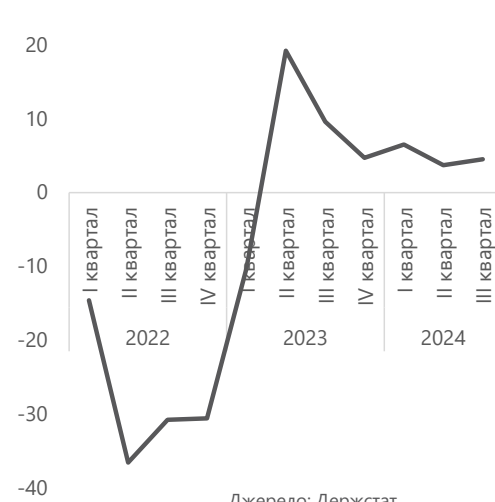
зростання номінальних зарплат, водночас через вищу інфляцію зростання реальних зарплат сповільнилося³². Аналогічно, реальне зростання пенсій було незначним; номінально середня пенсійна виплата зросла на 9,4%, реально (з урахуванням річної інфляції) – на 0,7%³³.

Починаючи з жовтня, очікується нове підвищення податків, що, ймовірно, призведе до зниження реальних доходів, а опитування показують, що роботодавцям буде складно компенсувати цей вплив³⁴.

Обмінний курс залишався гнучким, попри часті інтервенції Національного банку України (НБУ) для задоволення зростаючого попиту на іноземну валюту³⁵. Торговельний баланс залишився від'ємним, а імпорт перевищив експорт майже на 18 млрд дол. США із січня по серпень³⁶.

У перспективі економічне відновлення може сповільнитися під тиском постійних атак на енергетичну інфраструктуру та тривалого конфлікту³⁷.

Рисунок 21: Зміна реального валового внутрішнього продукту (у річному вимірі, %)

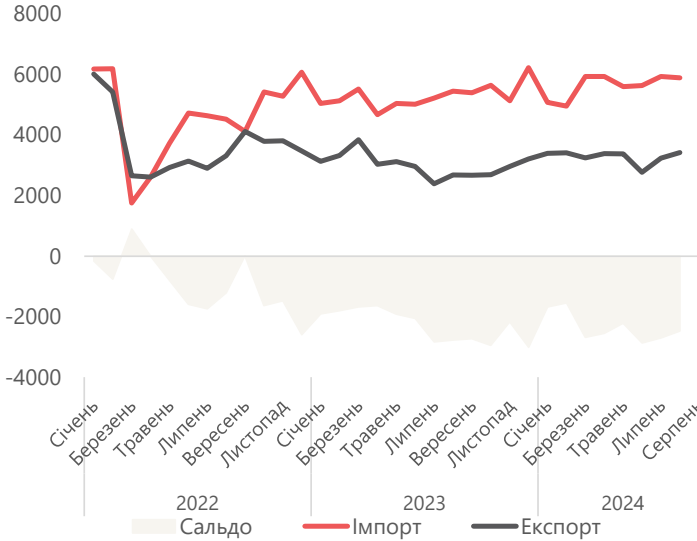
Джерело: Держстат, Міністерство економіки України

Рисунок 22: Середньоринковий обмінний курс долара США, грн

Джерело: Мінфін

Рисунок 20: Динаміка валової вартості експорту та імпорту України, млн дол. США

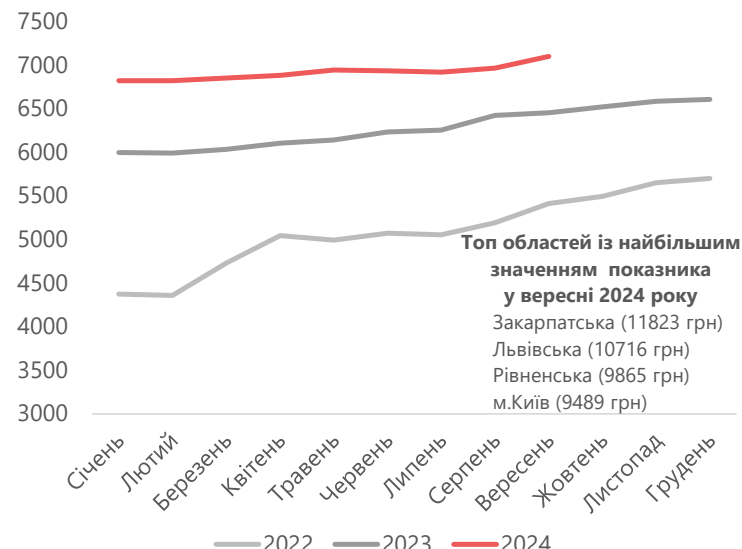
Джерело: Держстат

Таблиця 5: Зростання цін на окремі лікарські засоби

Товари-представники	Середня споживча ціна у вересні 2024 року, грн	Зміна з червня 2024 року	Зміна з вересня 2023 року
Антибіотики вітчизняних брендів	58,70	▲5%	▲18%
Антибіотики імпортних брендів	226,85	▲4%	▲17%
Жарознижувальні та знеболювальні препарати вітчизняні	22,92	▲2%	▲23%
Жарознижувальні та знеболювальні препарати імпортні	29,24	0%	▲14%
Судинорозширювальні засоби вітчизняні	16,52	▲1%	▲13%
Судинорозширювальні засоби імпортні	77,50	▲4%	▲12%

Джерело: Держстат

Рисунок 23: Середньомісячна вартість оренди однокімнатної квартири, грн

Топ областей із найбільшим значенням показника у вересні 2024 року
Закарпатська (11823 грн)
Львівська (10716 грн)
Рівненська (9865 грн)
м.Київ (9489 грн)

* Згідно із цими принципами, офіційний обмінний курс формується на основі обмінного курсу, який використовується для угод на міжбанківському валютному ринку, а не встановлюється НБУ.

Методологія

Збір даних в рамках CIMR проводиться один раз на місяць по всій території України спільними зусиллями організацій-членів РГГД. Методологія збору первинних даних базується на кількісних структурованих інтерв'ю з цілеспрямовано відібраними респондентами. Для цього використовуються два узгоджені запитальники, один з яких призначений для підприємств роздрібною торгівлі, які виступають в ролі ключових інформантів (KI) щодо ситуації у відповідних сегментах ринку, а інший - для покупців у досліджуваних магазинах і на ринках для проведення індивідуальних інтерв'ю.

Завдання польових команд – зібрати мінімум 3 ціни на певний товар у кожній досліджуваній громаді шляхом опитування KI із числа підприємств роздрібною торгівлі, а також провести щонайменше 5 інтерв'ю з KI із числа покупців у кожній досліджуваній громаді. По кожному найменуванню реєструється ціна найдешевшого бренду або сорту, які користуються широким попитом. Усі дані збираються польовими командами, які володіють загальною методологією та інструментами CIMR. Далі ці дані надходять на загальний сервер РГГД – KoBo, після чого дані очищаються та аналізуються фахівцями REACH від імені РГГД.

У рамках CIMR також передбачене інтегрування вторинних даних, зокрема даних Державної служби статистики України, які використовуються для триангуляції там, де це можливо.

Ціни, наведені в цьому інформаційному бюлетені, є «медіанами місцевостей», призначеними для мінімізації впливу відхилень та неоднакової кількості цін, отриманих із різних місцевостей. Спочатку розраховується медіана цін на кожну досліджувану позицію в межах кожної

досліджуваної громади; після чого, керуючись отриманим переліком медіан на рівні громад, експерти REACH розраховують медіану на кожну позицію для більших територіальних одиниць (райони, області, регіони та загалом по Україні).

Детальнішу інформацію про методологію можна знайти в Технічному завданні CIMR (ТЗ) (англійською) [за цим посиланням](#).

Труднощі та обмеження

Оскільки CIMR спирається на методологію цільової вибірки, результати слід розглядати як індикативні, а не репрезентативні. Окрім того, результати дослідження відображають ситуацію на ринку на момент збору даних.

У методології CIMR для кожного товару реєструється ціна найдешевшого наявного бренду або сорту, який користується широким попитом. Оскільки в різних регіонах той чи інший бренд може бути відсутнім, порівняння цін між регіонами іноді базується на товарах із дещо відмінними характеристиками.

У деяких випадках партнери не можуть провести мінімальну кількість інтерв'ю з підприємствами роздрібною торгівлі або покупцями, передбачену методологією CIMR. Тому з метою відтворення відсутніх цін та розрахунку вартості кошика CIMR може застосовуватися розрахункова ціна, яка базується на медіані відповідного району чи області.

Методологія віддаленого моніторингу CIMR дозволяє отримати достовірні дані про ціни та доступність товарів і послуг. Однак вона не передбачає збору додаткових даних про функціональність ринку.

З огляду на подальше розширення території проведення CIMR деякі зміни в загальних медіанних цінах можуть бути зумовлені змінами в географічному охопленні, а не фактичними цінами.

Про Ініціативу REACH

Ініціатива REACH сприяє розробці інформаційних інструментів та продуктів, які підвищують спроможність суб'єктів гуманітарної діяльності ухвалювати рішення на основі фактичних даних у контекстах надзвичайних ситуацій, відновлення та розвитку. Методології, які використовує REACH охоплюють збір первинних даних і глибокий аналіз, а вся діяльність здійснюється через механізми міжвідомчої координації гуманітарної допомоги.

REACH – це спільна ініціатива організацій IMPACT Initiatives, ACTED і Навчального та наукового дослідного інституту - Програми ООН з використання супутникової інформації в оперативних цілях (UNITAR-UNOSAT).

Партнери-учасники

REACH Informing more effective humanitarian action

Про РГГД

Робоча група з надання грошової допомоги в Україні (РГГД) була створена у 2016 році і на сьогоднішній день її очолює ACTED спільно з УГКС ООН. Ця технічна робоча група входить до складу Міжкластерної координаційної групи (МКГ) та провадить діяльність на основі загальних стратегічних та програмних напрямків роботи Гуманітарної команди країни. Основна діяльність РГГД зосереджена на операційному координуванні планування багатоцільової грошової допомоги та узгодженні використання грошової допомоги в якості форми більш широкого гуманітарного реагування.

Донори

Кінцеві примітки

Сторінка 2

¹ Міжнародний валютний фонд, Україна: П'ятий перегляд за Програмою розширеного фінансування в рамках Механізму розширеного фінансування, запити на відмову від застосування критеріїв ефективності, зміну критеріїв ефективності, перегляд графіка доступу до фінансування та перегляд фінансових гарантій – Прес-реліз; Звіт персоналу; Заява Виконавчого директора від України, 18 жовтня 2024 року, доступно [тут](#) [\(англійською\)](#)

² Міністерство енергетики України, Ситуація в енергосистемі стабільна, але баланс досить крихкий – Роман Андарак, 4 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

³ Національний банк України, Макроекономічний та монетарний огляд, жовтень 2024 року, 4 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

⁴ Урядовий портал, Україна реалізує програму розбудови 1 ГВт розподіленої генерації до кінця року, 10 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

⁵ Урядовий портал, Міненерго спільно з європейськими партнерами працює над збільшенням можливості імпорту електроенергії з ЄС, – Герман Галущенко, 12 вересня 2024 року, доступно [тут](#)

⁶ Міністерство енергетики України, Переважна більшість критичної інфраструктури в регіонах забезпечена резервним живленням, 21 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

⁷ Міжнародний валютний фонд, Україна: П'ятий перегляд за Програмою розширеного фінансування в рамках Механізму розширеного фінансування, запити на відмову від застосування критеріїв ефективності, зміну критеріїв ефективності, перегляд графіка доступу до фінансування та перегляд фінансових гарантій – Прес-реліз; Звіт персоналу; Заява Виконавчого директора від України, 18 жовтня 2024 року, доступно [тут](#) [\(англійською\)](#)

Сторінка 3

⁸ Державна служба статистики України, Індекси цін, 10 жовтня 2024, доступно [тут](#)

⁹ Державна служба статистики України, Набір даних «Зміни цін (тарифів) на споживчі товари та послуги», 10 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

¹⁰ Національний банк України, Коментар Національного банку щодо рівня інфляції в серпні 2024 року, 11 вересня 2024 року, доступно [тут](#)

¹¹ Національний банк України, Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у вересні 2024 року, 11 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

Сторінка 6

¹² Національний банк України, Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у вересні 2024 року, 11 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

¹³ Фокус, Топ 5 продуктів, які найбільше подорожчають до Нового року, 19 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

¹⁴ Національний банк України, Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у вересні 2024 року, 11 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

¹⁵ Державна служба статистики України, Набір даних «Середні споживчі ціни на товари (послуги)», 15 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

¹⁶ РБК-Україна, В Україні з вересня підняли акциз на паліне. Що буде з цінами на бензин, 2 вересня, доступно [тут](#)

Сторінка 7

¹⁷ Gradus Research Company, Як повномасштабне вторгнення змінює харчові звички українців?, жовтень 2024 року, доступно [тут](#)

Сторінка 9

¹⁸ Американська торговельна палата в Україні, Стійкість бізнесу: як компанії готуються до зими 2024-2025, 16 вересня 2024 року,

доступно [тут](#)

¹⁹ The Page, Їжа та блекаут. Як ритейл та виробники готуються до відключень світла, 17 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

²⁰ Економічна Правда, Витрати дрібного ритейлу через генератори збільшуються до 30%, 30 серпня 2024 року, доступно [тут](#)

²¹ Економічна Правда, Витрати «АТБ» на альтернативну електроенергію зросли вдвітьє, 16 липня 2024 року, доступно [тут](#)

²² Forbes Ukraine, Генератори – не вихід. Перебої з електрикою підвищать вартість хліба й кондитерки, найбільше зростання – у молочних продуктів. Прогноз від виробників, 20 червня 2024 року, доступно [тут](#)

²³ Міністерство економіки України, Результати опитування роботодавців щодо ситуації на ринку праці в Україні, 3 червня 2024 року, доступно [тут](#)

²⁴ АРУ, Публічне звернення Асоціації ритейлерів України щодо призупинення бронювання, 22 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

²⁵ Національний банк України, Щомісячні опитування підприємств, вересень 2024 року, 1 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

Сторінка 10

²⁶ Міжнародний валютний фонд, Україна: П'ятий перегляд за Програмою розширеного фінансування в рамках Механізму розширеного фінансування, запити на відмову від застосування критеріїв ефективності, зміну критеріїв ефективності, перегляд графіка доступу до фінансування та перегляд фінансових гарантій – Прес-реліз; Звіт персоналу; Заява Виконавчого директора від України, 18 жовтня 2024 року, доступно [тут](#) [\(англійською\)](#)

²⁷ Міністерство економіки України, Українська економіка за перше півріччя зросла на 4,1% навіть попри негативні фактори, 12 липня 2024 року, доступно [тут](#)

²⁸ Міністерство економіки України, ВВП у липні

збільшився на 2,7%, 6 вересня 2024 року, доступно [тут](#)

²⁹ Міністерство економіки України, ВВП у серпні зріс на 3,5%, 18 вересня 2024 року, доступно [тут](#)

³⁰ Міністерство економіки України, ВВП зріс на 4,5% за 9 місяців 2024 року, 18 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

³¹ Національний банк України, Макроекономічний та монетарний огляд, вересень 2024 року, 5 вересня 2024 року, доступно [тут](#)

³² Національний банк України, Макроекономічний та монетарний огляд, жовтень 2024 року, 4 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

³³ Голова Комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев, доступно [тут](#)

³⁴ BBC NEWS Україна, Верховна Рада підняла податки: що зміниться і як реагує бізнес, 10 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

³⁵ МінФін, Курси валют в банках України, доступно [тут](#)

³⁶ Державна служба статистики України, Зовнішня торгівля України товарами за січень–серпень 2024 року, 15 жовтня 2024 року, доступно [тут](#)

³⁷ Міжнародний валютний фонд, Україна: П'ятий перегляд за Програмою розширеного фінансування в рамках Механізму розширеного фінансування, запити на відмову від застосування критеріїв ефективності, зміну критеріїв ефективності, перегляд графіка доступу до фінансування та перегляд фінансових гарантій – Прес-реліз; Звіт персоналу; Заява Виконавчого директора від України, 18 жовтня 2024 року, доступно [тут](#) [\(англійською\)](#)